

Monika Opiola

Księgarz bydgoski Narcyz Gieryn (1882–1959)

Spośród wielu zasłużonych polskich księgarzy na uwagę bydgoszczan powinien zasłużyć człowiek, który całą swoją energię, zapał i oddanie poświęcił właśnie temu miastu, twórca najnowocześniejszej księgarni polskiej w międzywojennej Bydgoszczy – Narcyz Stanisław Gieryn.

Urodził się 27 października 1882 r. w Pyzdrach, w powiecie Słupca jako najstarszy syn Tomasza i Franciszki z Piotrowiczów¹. Ukończył szkołę elementarną w rodzinnym miasteczku, następnie trzy klasy szkoły handlowej w Kaliszu. Skromna sytuacja finansowa rodziny uniemożliwiła mu dalszą naukę².

Należał do księgarzy zdobywających swój zawód, przechodząc kolejno wszystkie etapy – od ucznia stażysty, subiekta aż do całkowitego usamodzielnienia. Od 1897 r. pracował jako uczeń w księgarni Maksymiliana Hofmańskiego w Kaliszu. Tradycją księgarską było terminowanie w innych księgarniach, dlatego po ukończeniu nauki w Kaliszu wyjechał do Kijowa. W 1901 r. rozpoczął pracę jako subiekt księgarski w Księgarni Polskiej Leona Idzikowskiego³. Powierzono mu opiekę nad działem książek polskich⁴.

Miał trudności z pozyskaniem zezwolenia na utworzenie własnej księgarni, dlatego złożył wniosek o otwarcie placówki prowadzącej książki rosyjskie i w językach obcych. Jednym z nich był język polski⁵. Księgarnia i skład nut Gieryna zostały otwarte 16 grudnia 1913 r.⁶ Nawiązał wówczas przyjazne stosunki towarzyskie z dość liczną w owych czasach Polonią kijowską, biorąc aktywny udział w pracy polskich stowarzyszeń kulturalnych. Zapotrzebowanie na polską książkę było w Kijowie ogromne i obie księgarnie cieszyły się wielkim uznaniem. Oprócz stałych odbiorców spośród mieszkańców Kijowa, z oferty księgarni korzystali Polacy rozrzucony po całym imperium carskim. Jeszcze w 1913 r. Gieryn zorganizował przy swojej księgarni wypożyczalnię książek i czasopism polskich, a od 1914 r. prowadził tajną bibliotekę dla studentów polskich w Kijowie⁷.

W latach 1915–1919 zajmował się także działalnością wydawniczą. Publikował podręczniki szkolne, kalendarze i książki dla młodzieży. Wydał m.in. *Katechizm polskiego dziecka* i *Śpiewnik narodowy*, zmieniając wszędzie dla uspokojenia cenzury słowo „moskał” na „wróg”⁸. Wydawał dzieła N. Żmichowskiej, Grudzińskiej i Starczewskiego⁹. Chętnie propagował też polskie publikacje na wielu wystawach księgarskich, m.in. w Moskwie i Piotrogradzie¹⁰.

Po zajęciu Kijowa firma Gieryna ulega konfiskacie, a jej właściciel zostaje ustanowiony zarządcą „państwowej bolszewickiej księgarni”. Nie wywiązując się z powierzonej funkcji, Gieryn zostaje aresztowany, następnie zwolniony z aresztu dzięki wstawiennictwu rodaków¹¹.

Po zakończeniu wojny, w 1920 r. powrócił do kraju, osiedlając się w Bydgoszczy, z którą związał się do ostatnich chwil życia. Zamieszkał przy ul. Pomorskiej 9 m. 8¹². Nie mógł wywieźć swoich zbiorów z Kijowa, dlatego w nowym miejscu musiał rozpocząć od nowa. Jednakże szczęśliwy przypadek sprawił, że udało mu się pozyskać fundusze niezbędne dla prowadzenia księgarni w Bydgoszczy. Zwrócono mu przekazane do Anglii 1000 rubli na zamówione książki firmy Dawson, których nie mógł otrzymać¹³.

28 października 1922 r. wszedł do spółki ze znanym księgarzem bydgoskim Leonem Połusznym, właścicielem Księgarni Bydgoskiej, mieszczącej się przy placu Teatralnym 3. Odtąd księgarnia funkcjonowała pod nowym szyldem Księgarnia Bydgoska Połuszny i Gieryn¹⁴.

7 maja 1925 r. Leon Połuszny wystąpił ze spółki¹⁵. Od tego czasu Gieryn prowadził ją pod własnym nazwiskiem¹⁶. Była to największa i najnowocześniejsza księgarnia polska w międzywojennej Bydgoszczy¹⁷.

Gieryn nawiązał kontakty z wydawnictwami polskimi i zagranicznymi. Sprowadzał książki z Londynu, Paryża i Moskwy. W osobnym stoisku sprzedawał i wypożyczał zagraniczne czasopisma i żurnale mody. Własnym nakładem wydał także kilka pozycji regionalnych.

Pozostawał w ścisłych kontaktach z Witoldem Bełzą, dyrektorem Biblioteki Miejskiej, która dzięki hojności Gieryna wzbogaciła się o wiele unikatowych dzieł¹⁸. Księgarz ofiarował m.in. Gaudencyusza Pikulskiego *Sukces świata czyli historia Uniwersalna*, Plan miasta Warszawy z 1822 r., *Oeuvres poetiques completes* Adama Mickiewicza, wiele innych dzieł z XVIII i XIX w. oraz serię rzadkich ex librisów¹⁹. Ofiarowywał książki

dla Polskiego Towarzystwa Turystyczno-Krajoznawczego, szkół bydgoskich oraz czytelni Polskiego Białego Krzyża²⁰. Znany był z wielkiego zaangażowania w pracę towarzystw i stowarzyszeń – należał m.in. do Związku Księgarzy Polskich oraz Bydgoskiego Towarzystwa Wioślarskiego²¹.

W 1935 r. z powodu pogorszenia się warunków handlowych i obrotowych Gieryn złożył wniosek o wykreślenie go z rejestru handlowego²².

We wrześniu 1939 r. Niemcy zamknęli wszystkie księgarnie, rekwirując zbiory i aresztując księgarzy. Narcyz Gieryn wraz ze swoim współpracownikiem Alfonsem Czara ukryli cenniejsze zbiory²³. Jednakże Gieryn został zmuszony do ucieczki z miasta. Przebywał wówczas w Słupcy, pracując w tamtejszej mleczarni. Utrzymywał jednak kontakty z Czara, który sprzedawał ukryte polskie książki.

Po wyzwoleniu powrócił do Bydgoszczy i wznowił pracę księgarni wydawniczej w lokalu przy ul. Jagiellońskiej 2²⁴, przyczyniając się do zaspokojenia głodu książki w pierwszych latach po okupacji.

17 marca 1950 r. został aresztowany postanowieniem Delegata Komisji Specjalnej do Walki z Nadużyciami i Szkodnictwem. Podejrzewano go o chęć nadmiernych zysków w obrocie handlowym z powodu przechowywania na strychu własnego mieszkania znacznej liczby książek²⁵. Zwolniono go z aresztu po trzech dniach²⁶.

Jego księgarnia została upaństwowiona i przekazana Przedsiębiorstwu Państwowemu „Dom Książki”²⁷. Gieryn przeszedł na zasłużoną emeryturę²⁸. Zmarł nagle 12 lipca 1959 r. w Szpitalu Ogólnym nr 1 (dziś Szpital Kliniczny im. Dr. A. Jurasza). Pochowany został na cmentarzu Nowofarnym przy ul. Artyleryjskiej 10²⁹. Jego imieniem nazwano jedną z ulic miasta (Fordon – osiedle Niepodległości).³⁰

Narcyz Gieryn nie tylko stworzył wspaniałą i nowoczesną księgarnię, ale i wykształcił grono znakomitych księgarzy, do którego należeli: Eugenia Schmidt, Eleonora Grzesik, Alfons Czara, Henryk Michalski, Mieczysław Grot, a w okresie kijowskim także Jadwiga Bagińska³¹. Chociaż nie założył rodziny, otoczony był gronem życzliwych mu ludzi.

W 1937 r. z okazji 15-lecia pracy księgarskiej Narcyza Gieryna w Bydgoszczy w „Dzienniku Bydgoskim” ukazał się artykuł, który rozpoczynają słowa: „Na Placu Teatralnym w Bydgoszczy od lat 15 nie zmieniły się trzy rzeczy: stoi jak stała wieżyca kościoła Klarysek, stoi Teatr Miej-

ski i z daleka widnieje skromny szyld nad niedużą księgarnią – «Narcyz Gieryn». Zna ją cała Bydgoszcz»³². Gdyby dziś wciąż istniał ten widok, Księgarnia Bydgoska Narcyza Gieryna założona w 1925 r. miałyby 80 lat.

-
- 1 *Narcyz Gieryn (1882–1959)* [w:] Józef Podgóreczny, *W służbie książki i prasy polskiej. Bydgoszcz XIX–XX w.*, Bydgoszcz 1978, s. 33.
 - 2 J. Podgóreczny, *Narcyz Gieryn zastużony księgarz i wydawca*, „Księgarz”, 1959, nr 15–16, s. 15.
 - 3 M. Romaniuk, *Narcyz Gieryn* [w:] *Bydgoski Słownik Biograficzny*, t. II, Bydgoszcz 1995, s. 65.
 - 4 *Narcyz Gieryn (1882–1959)*, op. cit., s. 34.
 - 5 „Dziennik Bydgoski”, XXXI:1937, nr 252 z 31 października.
 - 6 *Narcyz Gieryn (1882–1959)*, op. cit., s. 34; początkowo mieściła się ona przy ul. Puszczyńskiej 11, następnie przy ul. Funduklejewskiej 3.
 - 7 J. Podgóreczny, op. cit., s. 15.
 - 8 „Dziennik Bydgoski”, XXXI:1937, nr 252 z 31 października.
 - 9 M. Romaniuk, op. cit., s. 66.
 - 10 *Narcyz Gieryn (1882–1959)*, op. cit., s. 34.
 - 11 „Dziennik Bydgoski”, XXXI:1937, nr 252 z 31 października.
 - 12 Archiwum Państwowe w Bydgoszczy (APB), *Kartoteka meldunkowa m. Bydgoszczy*, Narcyz Gieryn.
 - 13 „Dziennik Bydgoski”, XXXI:1937, nr 252 z 31 października.
 - 14 APB, *Rejestr handlowy*, sygn. 434.
 - 15 Ibidem; Mylną datę (1926 r.) podaje J. Podgóreczny, zob. *Narcyz Gieryn (1882–1959)*, op. cit., s. 35); por. także M. Romaniuk, op. cit., s. 65–67.
 - 16 J. Podgóreczny, *Pierwsi księgarze bydgoscy*, „Księgarz”, R: XVIII, 1974, nr 1, s. 21; Leon Postuszny udał się do Katowic, gdzie objął kierownictwo Księgarni Katowickiej.
 - 17 *Narcyz Gieryn (1882–1959)*, op. cit., s. 36.
 - 18 Ibidem.
 - 19 APB, *Spuścizna Narcyza Gieryna*, sygn. 41.
 - 20 Ibidem; APB, *Inspektorat Szkolny Bydgoski za lata 1934–1939*, sygn. 413, 443.
 - 21 *Narcyz Gieryn (1882–1959)*, op. cit., s. 37.
 - 22 APB, *Rejestr handlowy*, sygn. 434.
 - 23 *Narcyz Gieryn (1882–1959)*, op. cit., s. 37.
 - 24 M. Romaniuk, op. cit., s. 67.
 - 25 APB, *Rejestr handlowy*, sygn. 434.
 - 26 M. Romaniuk, op. cit., s. 67.
 - 27 Ibidem; lokal księgarni został zamieniony nieco później na kawiarnię „Mir”.
 - 28 Ibidem.
 - 29 R. Kuczma, *Miejscowi patroni bydgoskich ulic*, „Kalendarz Bydgoski”, 1992, s. 123.
 - 30 Ibidem.
 - 31 *Narcyz Gieryn (1882–1959)*, op. cit., s. 37.
 - 32 „Dziennik Bydgoski”, XXXI:1937, nr 252 z 31 października.